

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' december 1987, 7e jaargang nr. 4

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' december 1987, 7e jaargang nr. 4

Bij de voorpagina

Steenstraat Rijckholt. Gezien in de richting van de Rijksweg.

Voorwoord redactie

Heeft u de kerst-spar al versierd? In dit laatste nummer van de 7e jaargang van ons tijdschrift kunt u onder meer lezen waarom we deze "spar" meestal met "den" aanspreken. In dit nummer treft u geen puzzel meer aan. Er was erg weinig belangstelling voor. Winnaar van vorige puzzel is overigens H. Sijstermans, Dominikanenstraat 10, Rijckholt. Proficiat. De goede oplossing was:
Horizontaal: 1 boengerde 6 oe 7 tengele 9 op 11 tes 12 mie 14 ie 15 terf 18 woos 20 ros 22 euf 23 toj 24 eurt 25 iefter 26 ker. Verticaal: 2 oonderwerk 3 noets 4 gele 5 dao 7 temtere 8 esj 10 peels 13 ig 16 fout 17 krof 19 of 21 ojee 23 ter 25 ie

Traditiegetrouw vindt u bij deze aflevering de accept-girokaart. Onze administratie stelt het erg op prijs als u het abonnementsgeld met deze kaart betaalt. De kans op foutieve verwerking is daardoor een stuk minder. Als u de prijs voor een nieuw abonnement ziet, dan zult u moeten beamen dat het financiële beheer van de stichting in uitstekende handen is, ook al meent een regionaal dagblad (waarvan we de naam liever niet noemen omdat het De Limburger is) het tegendeel. Het abonnementsgeld is al 7 jaargangen niet veranderd: f 17,50.

In het najaar van 1988 zal er een nieuwe expositie in "'t Klooster" zijn. U heeft daarover in Binding al kunnen lezen. De organisatoren kunnen uw medewerking goed gebruiken. Heeft u informatie, foto's, geluidbandjes, leuke herinneringen en dergelijke over "De radio in Gronsveld en Rijckholt", laat dat dan weten aan Ina van de Weerdt-Roosen, Rijksweg 32, Gronsveld, tel. 2806.

Als u verleden jaar vergeten bent "Grueles" als kerstcadeautje te geven dan kunt u dat dit jaar alsnog doen. Zaolige Kiësmes en Zaolig Nejaor.

De redactie

De kerstboom

'O denneboom, o denneboom'. Hoe vaak zal dit lied de komende dagen in onze huiskamers klinken. De kerstboom, die jaarlijks in huis wordt gehaald is echter geen denneboom maar een spar. Om correct te zijn een fijnspar (*Picea Abies*).

Dit foutief gebruik van het woord "den" komt waarschijnlijk door het verkeerd vertalen van het Duitse woord "Tan" hetgeen "spar" betekent. Een fijnspar is gemiddeld zes tot acht jaar oud voordat hij als kerstboom wordt verkocht. Hij is dan 1,5 tot 2 meter hoog.

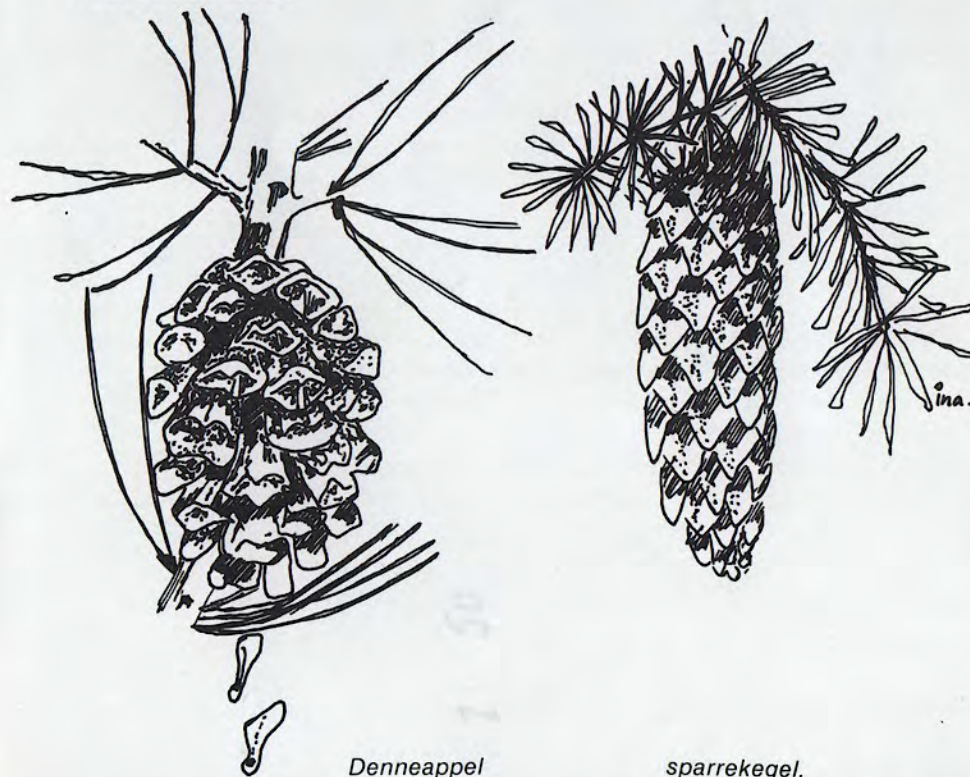

Top van een fijnspar, overladen met kegels.

Bij de kweker staat de boom de eerste vier jaar in een zaaibed.

In het Savelsbos komen ook wel fijnsparren voor. Zij vallen op doordat ze het hele jaar donker zijn. De levende takken laten weinig licht door en de oudste takken vallen niet af. De donkere plaatsen in het bos geven een ideale bescherming aan diverse vogels en kleine zoogdieren. Vooral uilen en kruisbekken voelen zich op hun gemak in deze bosjes. Een fijnspar bloeit in mei. De sparreappels of kegels zijn zacht, langgerekt en buigzaam (werraajers) de denneappels zijn kleiner, harder en houtiger.

Hoe komt men erbij een spar in huis te halen en deze te versieren rond Kerstmis? Al eeuwenlang wordt aan versiering door middel van bloemen, takken en groen de betekenis toegekend van levensgeluk, vrede, vreugde en verbondenheid.

Denneappel

sparrekegel.

Rond de 16e eeuw ontstond in de (nu) Franse streek Elzas de gewoonte om tijdens het Kerstfeest en de jaarwisseling een grote boom op te tuigen met appeltjes, noten, snoepgoed en bloemen.

De boom werd geplaatst in het gemeentehuis. De dorpskinderen mochten bij het begin van het nieuwe jaar aan de boom schudden en de "uitval" mee naar huis nemen. Dat hiervoor de spar werd gekozen is duidelijk. De boom komt in de Elzas het meeste voor (plaatsen als Thannenkirch, Tann, Thanville en Taenchel verwijzen hiernaar) en hij brengt als houtsoort het minste op.

Vanuit de Elzas drong dit gebruik door in Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland, Scandinavië en later ook in onze streken. Aanvankelijk konden enkel de rijken zich een kerstboom permitteren. Zeker wanneer het ging om de kaarsjes en de versieringen die in de boom werden gehangen. De armeren deden het met een met takken versierde houten piramide. Nu is de boom algemeen geworden en ook voor iedereen betaalbaar. Dit komt vooral doordat men de boom massaal is gaan kweken. Ook in Gronsveld en Rijckholt treffen we steeds meer aanplanten van sparren aan. De bodem is zeer geschikt voor de spar. Hij is kalkminnend, groeit vrij traag en bezorgt daarmee de kweker weinig problemen. De kweker kan in de problemen komen wanneer hij de boom te groot laat worden. Wil hij de bomen dan nog rooien dan heeft hij een kapvergunning van de gemeente nodig. Zover zal hij het echter niet laten komen. De Nederlanders hebben immers per jaar zo'n 3,5 miljoen kerstbomen nodig. Wees echter gerust. Per jaar worden er meer dan 4 miljoen jonge sparren geplant, zodat de gevolgen voor de natuur minimaal zijn. In elk geval lijken de gevolgen voor het milieu naar onze mening minder ernstig dan de gevolgen van de vervaardiging van zijn "plastieken broeder".

Sectie Natuur

Hekse en sjpoke

't Wäor weenteraovent, e päor daog nao nejaor. De sjnie laog twie kloompe hoeg, vol maon en 't vroer twelf graode. De bys joog langs de roét op, 't liëk waol of 'r ién woûw vuur zich te werme. Bërke zaot mêt ze pa, ma en noonk Zjêf, dè nog nejaor kaom weense, achter ién 't küukensje. Dao klopde 'nne op de küukeduur en doeg zelf de duur oëpe. 't Wäor Louke van Zjêun. Vuur de küukedeur laog 'nnen opgerolde zak, tiëngen d'n trêk. Mêt dat Louke ién woûw koëme, leep 'r zich mêt z'nne kop tiënge de kaant van de duur dy zich vas zat tiënge de zak en mer e sjtökske oëpe goûng. "Aw, potverdomme dat begênt al good". 'r Veulde 'ns aon z'nne vëurkop en loorde 'ns nao z'n haand of 'r gèi blood zaog. "Och dat ês Louke", zaag Trûi, "hebs te dich pyng gedoën?". "'t Vêlt nog mêt", zaag Louke. "Ich woûw dat dè weenter òm wäor", zaag Trûi, "dat ês mich e getäopers ién dat küukensje. Es ich gèine zak vuur de dëur lek wejste hié weg. Ich gaon ién de käomer de kachel aonmäoke, daan zit v'r ôs dao". "Nèi laot dat", zaag noonk Zjêf, "hié zit v'r good. Trûi, zaolig nejaor, Haj zaolig nejaor". "Vans geliêke", zaag Haj. "Zjêf, zaolig nejaor en 'nne gojen oûs dit jaor". "Oûch zoe en vëul prys mêt de doëve dit jaor". "Jao, en es ich niks mäok, daan hêt Lies toch nog altiéd priés, daan hêt 't get vuur ién de sop", zaag Louke. 'r Laachde mêt z'nne hille moond oëpe oe boëve nog dry tan ién sjtoûnge. "Bërke oûch zaolig nejaor en 'n fleenke mejd dit jaor". Bërke griëmelde 'ns en krêg 'n kleur wie 'n Bellefleur. "Wat?, 'n fleenke mejd, dat hër ies mer 'ns get liert", zaag Trûi. "Zit dich Louke". Ze zat 'nne küukesjtool nève de sjtaof oe ze de sjlaamtop haw weggepak. "Wat gèis te dreenke?". 'r Loorde 'ns uüver de taofel. "Gëf mich oûch mer e konjekske", zaag 'r, wie 'r zaog dat 't mer eleng konjak haw. Wie ze 'n tiëdsje uüver 't wër gekald hawwe en weer woûwe tèikene vuur 't nouw jaor es 't aofgeloupe jaor zaag Trûi: "Huur de bys 'ns

doër de sjoûw jaoge, 't ês get of 't sjpook". Op ens sjloog 't gesjprek uûver op sjpoke en hekse. "Dy besjtoën neet mie", zaag Haj mêt e twiêfeléchtig gezich. "Ofsjoen, kiësnaach òm twelf oor, zals te geng pèrdssjtaaldëur oëpe kriége". "Dat zegke ze", zaag Trûi, terwyl ze twie sjöppe sjaam op de sjtaof doeg, "meh hebs te 't al 'ns geperbeerd?". "Ich heb gèi pèrd en been me gaans lève òm twelf oor nao de naachmês

gewès", zaag Haj. "Toch ês 't zoe", veel Louke hëum bié. "Vreuger haws te mie vaan dy dinger en lûi dy beheks wäore. Wie 't St Jans-ivvangelie ês koëme ês dat allemaol veraanderd. Ich heb groetmôjjer dêk genôg hure vertelle dat 'nne boëve ién 't duerp van d'n èine op d'n aanderen dâog de hil sjtel voûl ratte haw zitte. Uûverdâog zaogs te geng. Meh es te saoves mêt de luch de sjtaal ién goûngs, bersden 't devaan. Ze hawwen al van aal geperbeerd vuur dy krynge weg te kriége. Meh 't heelp allemaol niks. Op 'nne vuurdenoon kömp 'n aw vrouw mêt gäon en baand aon de duur en hoert dat ze uûver de ratteplaog aon 't kalle wäore. "Dy zal ze hön waol gesjik hebbe", zaag noonk Zjêf en klopde z'n piép lèg ién z'n haand. "Nèi, haaw dich no 'ns sjtel", zaag Louke.

"Dy vrouw zaag dat saoves èine ién de dry heuk vaan 't hoës 't St Jans-ivvangelie môs bèje. Ién d'n hook oe ze neet bèjde zoûwe de ratte weg trèkke. Dat woerd gedoën en de ratte vertrokke. D'n dâog denao hoerte ze vaan lûij dy sjûins tiëngenuûver hön woende, dat dy enens aal voûl ratte hawwe zitte. Wat wäor noë 't gevaal? Dy hawwe de ratte nao 'nnen aandere gesjik meh deenk neet dat dy zaagte dat ze 't St Jans-ivvangelie gebèjd hawwe. Bang dat ze de ratte weer truk krège". "'t St Jans-ivvangelie wäor vuur d'n èine ze broed en vuur d'n aandere z'nnen doet", zaag noonk Zjêf. "Es ze rûizing hawwe, of d'n èine wäor op d'n aander zjeloes es dè 'nnen os mie haw, joog hër dè 't oongesiéfer nao z'n sjtel of de mösje op de terf". Haj sjödde hön nog e konjekske ién en dabde 'ns ién z'n haor. "Ich heb vajjer zoe dêk hure vertelle dat hër vreuger es joûnge joûng sjaas mêt goûng sjtruepe. Ién de Koujl zaot 'nnen haos oe ze mesjiens waol honderd kier op hawwe gesjoëte, meh dè krège ze mer neet gerak. Op 'n naach zaote ze mêt viéf maan achter 'm aon. Baaf, baaf, d'n Dikke vaan Tynes haw 'm gerak en zaog 'm veer kier

uüver z'nne kop vlege en daonao blêf 'r ligke. D'n Dikke ién eng väärt op 'm aon. Wie 'r 'm op woûw rääpe zaag d'n haos: "Noé sjeet nog 'ns es te dörf". D'n Dikke sjloog bekaans ateruüver vaan d'n angs. Dat hôf ich dich toch neet te vertelle. Wie hêr dat dy aander sjtruelers vertelde bekröep dy oûch d'n angs. Dy doër hegke en sjtruúk mêt groete trêj hêivers". Loûke droonk 'ns aon z'n dröpke en zaag: "D'n Dikke zal 'm zich waol oonder z'nne jas gedûid hebbe". "Nêi", zaag Haj, "dat wääre 'nne bezêtene oêt 't duerp. Dê haw al versjeje jaor z'n missie neet mie gehawe. De Roeje vaan de Bloûwe neumde ze 'm". "Jao", zaag noonk Zjêf, terwyl 'r zich de piép aonmagkde en e päor kier fleenk draon trok, "zoe heb ich 'ns hure vertelle uüver e wit vuûle ién 't Oezjervêld. Dao wääre oûch sjtruelers oêt 't duerp bié. Es dy sjnaas goûnge sjtruelers galopperde dao ekers kier e wit vuûle doër de wejje, doer de muûlekes tössje de wejje. Uüver de wêg, réch op hön aon, mêt de kop ién de hude. Daan, batsj langs hön doer. En zoe e päor kier op 'n naach. Dy wääre vuur doet te valle, kênst te waol deenke. Dat verjoog hön alle knyn en hêus. Op 'nne zondigenaovend wääre ze bié de kêrk ién de kaffee, (de wêts waol oe Zjêun Myngels woent, dao wääre vreuger kaffee), aon 't korte. Wie dat gêt, get gedroonke. Wömke vaan Bet, hié dê vaan de Kromme ês dao nog femiêlie vaan, sjtoûng op e têufelke, heef zich mêt 'n voêsj op z'n boês en zaag: "Dis naach sjeet ich 't kepot". Dat vuûle leep bekaans altiéd ién de wejje vaan de Kyzer." Jêshêt dy noé mêt Ritsjel en Zjêf Janssen vaan Mäorend", verdudelikte noonk Zjêf. "Ofsjoen z'n kammeraote 'm dat allemaol aofroje 's 'r toch eleng gegaange. Meh vaan Wömke hêt noets mie 'nne get gehuurd of geziên. Dat wääre oûch èine dê beheks wääre", besjloêt noonk Zjêf op 'nnen toen en mêt e gezich of 't zjus gebêurd wääre. Effe wääre 't sjtel. Ze droonke allemaol aon hön kônjekske en woûwe alle veer tegeliék get vertelle. Trûi wis 't woêrd te kriêge. "Pak uch nog e weffelke", zaag ze. "Doûw wiste de gèisselikke oûch nog neet wat ze dao mêt môste begênne. Ich huur 't Mem noé nog verhaole vaan e keend oêt Mesjtreech dat doedskraank wääre. De maog vaan de pesjtoer haw hön gezaag dat ze mêt 't keend nao de paoters ién Riékelt môste goën vuur 't te laote uüverlêze. Meh daan môst ze pa of 'n braaf naoberse mêt de môjjer mêt goën". "Doûw wääre ze allemaol braaf of beheks",

zaag Loûke. "Waach noé êffe", zaag Trûi en ze vertelde wyjer. "Wie ze te voot mêt 't keend ién e wêgelke op twie rääper op Riékelt aon goûnge moch gèine, oonder geng vuurwaarde, get zegke of ömlore. Ién Huügem hoerte ze iénens meziék van 'nne monika achter zich. Dat kaom ekers kier korter bié en ekers kier helder. Daan hoerte ze 't leenks vaan zich en daan weer rês en ekers kier helder tot hön oere toéde. Meh gèine loorde öm, ze wääre gewäärsjoûwd. Dat wääre dy heks dy bié dy lûi mêt illesjtik aon de duur wääre gewês en 't keend haw aongerak mêt de koej haand. Wie ze zaag dat ze neet ömlorde begôs ze hön oêt te mäoke

vuur aal wat lillik wääre. De twie vrollûi kôste de sjtöm vaan de kryng, dy mêt illesjtik en baand langs de dêur kaom, truk. Ze kôste waol aon hêur goën, dat begrips te waol. Meh ze wiste dat ze niks mochte zegke en lepe doër. Wie de heks oonder ién 't duerp ién Groéselt zaag dat ze de vrollûi toch neet bewêrk krêg, gaof ze 't op. Naodat 't keend ién Riékelt

wäor uüverläze, wäor 't waol direk genëze. Ich heb 't Mem zoe dêk hure verhaole", zaag ze, heef 'ns mêt hëure kop en laag hëur twie han ién hëure sjoet. "De lûi hebbe vreuger get mêt gemak", zaag Haj en vrêf zich e päor kier uüver ze kammezol oe 'm de segarenas op wäor gevalle. "Meh lês nog", zaag Louke, "kaom zoe e wiéf ateröm en woûw Lies de woerhèid vuursjelle. Meh Lies haw dy de woerhèid verteld. Dy magkde dat ze de mêstem aof kaom. Ze teerde wie ze op 't puurtsje aon goûng. Ich wèit neet wat ze Lies allemaol haw verweens. Hûi of muerge zoûw get mêt de keender gebëure. Lies wäor d'n gaansen däog opgejaog, këns te waol deenke", zaag Louke. Haj sjödde noonk Zjêf nog e kônjekske ién en woûw Louke oüch nog 'nt iénsjödde. "Nèi, ich neet mie", zaag Louke en heel z'n haand op 't glêske. "Om viéf oor sjtèit de mynbös op mich te waachte""Ich dreenk dat nog oét en daan gaon ich oüch", zaag noonk Zjêf. "Om haf ziëve löp de wêkker aof. Om aach oor môt de mèilik boéte sjtoën". "Daan dreenk ich mich nog mer 'nt", zaag Haj, "daan sjaop ich temênste good, nao al dy hekse.

Gus

Foto

Kên d'r hön nog ?

Tefiel Sjmets

1917.

Tefiel Sjmets woert geboere op 3 fibberwarie 1881 ién Neufchâteau op 't Belsj. Z'nne pa wäor 'nne Waol, z'n ma 'n Hollense, eng vaan Drömme oët Sint Gittere.

Op 24 november 1908 trouwde Tefiel mêt Lena Goessen oët Groéselt. Lena wäor 'n dochter vaan Vëus Goessen, dë doer 't lève ês gegaange oonder de naam Peer en Anna Spronck dy doer 't lève goûng es Ansje vaan de Pöt. Oppe mêstem hawwe ze 'nne wäoterpöt vaan 15 meter deep. De haaf buurt hool dao hëur wäoter. Lena deende op 't Belsj, zoe haw hër hëur liere kenne. Tefiel ze pa wäor ién Neufchâteau sjmiëd. Vaan hëum haw Tefiel 't vak gelierd en 'r begôs ién Mortroux, oe ze och goûnge woene, 'n sjmis.

V.l.n.r. Bèr, Lies, Lena en Frans 1917.

Oorlog 1914-1918. Rechts voor met schort Tefiel.

Ién 1909 woert 't hoëshawe oëtgebred en waol mêt twee joûnges tegeliék: Frans en Bèr. Ién 1912 melde zich e mèitske, Lies. 't Gelök vaan 't joonk gezên doorde neet lang. Ién 1914 braok d'n ieste wêrldoerlog oët. Tefiel môs nao deens en woerd es oonderoffeseer iëngedejld bié de ieste cavaleriedivisie oonder kolonel Jacques. Dao woerd 'r es hoofsjmiëd aon 't wêrk gezat. Lena vlögde mêt hëur dry keender nao Groéselt en trok bié hëur awwers ién (hoës Bèr Sjmets). Tefiel woerd nao Diksmuide getransporteerd, e polderlaandsjap aon de IJzer, mêt doëzende klejn sjluutsjes en grachte mêt op sjöpdeepe 't grondwäoter. 't Lëste sjtökske Belsj môs hié tiënge de Pruúsj verdedig wërde. 't Belsj lëger, 75.000 maan, oevan 53000 infanteriste, 5000 cavaleriste, 184 mitraljëurs en 306 arteleriesjtökke woerd biëgesjtaande doer de Fraanse en Yngelse. Bié 't lëste groet offensief perbeerde de Pruúsj de IJzer uüver te sjtëke. Gaanse duerpe woerte plat gesjoëte. Sjløet na sjløet, hoës nao hoës woerd uüver en weer bezat en truk gewonne. Killometers løygraove en doëzende sjeetloëker woerte mêt de haand gegraove. Dy nao daog graove noets gebruik ziën of oe ién van maan tiënge maan gevochte woert mêt de bajjenët. De

Belze zatten 't wäoterwaopen ién, D'n havve sjtriëk leep oonder. Meh op 't ênd zaoge de Pruúsje ién dat dao gèi doerkoëme aon wäor en trokke de serel. Doer 't modderige wäoter zaoge ze neet mie oe grachte en sjloete wäore. Doézende en doézende liéke zoonke gelejdelik aon 't wäoter en de pratsj ién. Van eng Yngelse devisie wäor 4/5 dèil gesjneuveld. 't Gekkwêrk van d'n oerlog wäor weer 'ns bewiëze. Tefiel haw de vuur- en wäoterhel uüverlêf. 'r Woerd onderssejje mêt viéf medäolzjes.

Tefiel 1915.

Een van de aan Tefiel toegekende onderscheidingen.

D'n oerlog wäor gedoën. Tefiel goûng truk nao z'n vrouw en keender. Verssejje lûi hawwen 'm aongeraoje vuur ién Groéselt 'n sjmis te begênne. Dat doeg 'r en waol ién de sjeur vaan z'nne sjoenpa Peer. Sjmuerges wäor 'r òm viéf oor op. De lêste sjterre dy nog aon de loch hoûnge doege neet eleng de poert vaan d'n hiémel oëpe vuur de zon boéte te zitte, meh oüch de sjmispoert. Om haaf zês wäor 't sjmisvuur wêrm. Hêr daag oüch nog aon aander dinger en haw zich good ién z'n oere geknöp: "Gaat en vermenigvuldigt u". Ién 1920 'nne

joûng, Armand, ién 1923 Piet en ién 1924 Anna. 'r Wäor pëter vaan Tefiel vaan Eudem de sjlachter. Noe wëit v'r oüch oe dë aon z'nne naam kömp. Wyjer! Hër sjmëjde aal wat 'm oonder z'n han kaom, vaan këttele vuur d'n hoond tot breer. Môs e kerräod besjläoge wërde daan reep 'r de hualp ién vaan veer naobers vuur 't räod vas te hawe zoedat hër de werme baand op 't räod kôs hoüwe. 'r Wis aal vaan përd aof. Es 'nne mët e përd de mëstem op kaom en 'r hoert de hoüve op de maosklawwe boonke daan kloont 'm dat es meziek ién z'n oere. Hër waar neet eleng 'nne goje vakmaan ién 't besjloën, hër wäor vuur përd 'nne havve vie-arts. Allerhande zejfkkes, verbaand en aander middelkes haw 'r ién 't hoës. Oët de gaansen ömtrék kaome de boere mët përd vuur de keliék, läom of get aandere. Allerhande rasse hët hër ién hön möjl geloord. Vaan Lippizaner sjömmel tot grys en broén-gël Belzje akkermère. "Gooj korte puu en gooj zjwarte hoëze aon", zaag 'r dan, terwyl 'r zoe 'nne Belzje roujn aon z'n lang zjwarte haore trok boëve z'n hoüf. "r Zaog derek wat e përd mankeerde, neet eleng mët z'n oüge, meh oüch mët z'n hert. Kaom 'nne boer mët e përd dat 'n oëpe sjoüwer haw, daan kôs hër tere wie 'nnen duvel ién 'nne wiëwäotersbak. Daan sjalde 't doer de sjmis: "Sakkernondezju, sakkernondezju, de sakkernondezju". Volges hëum laog dy oëpe sjoüwer mie aon de boer es aon get aandere. Sommige boere kôte zonder kompassie nao jaore hön përd verkoüpe ömdat ze gëld möste hebbe en trokke zich daan weer e vuüle aon. Tefiel woerd dao tristig van. Përd zjwanse doeg 'r 't leefste op Goje Vriëdig, daan zoüw 't bëter genëze. Es 'r dao mët vërdig wäor daan zaag 'r: "Es dë mët de Groete Broonk vuur de mëjwäoge gëit, en 'r hët e päor pe-përre roeze drop, daan loort de küuningën tiënge de sjoenste möts op dy ze oets geziën hët.

Vuur d'n Twiede Wëreldeoorlog trok 'r dëk soondessjnonen mët de femiëlie ién de sjees nao ze zuuster en ma ién Awbel. Ién d'n oorlog goüng 'r mët 'nne Belzje fits. Dë wäor de helf lichter es 'nnen Hollense.

Lëid es 'm neet besjpaord blëve. Ién dën tiëd magkde keenderkrëngdes vëul yngelkes. Ién 1923 sjtorf Frans, de twielingbroor vaan Bër, op viertienjaorige lëftiëd. Ién 1932 Armand op twelfjaorige lëftiëd.

De Waolse sjmäok hët Tefiel noets verloere: nuüt, sjteenkkies en zjenever. Nuüt sjoüunge nëven 't hoës, ién de wej van Jan

van de Weert. 'r Zat de keender mët e körfke uüver d'n draod vuur de nuüt op te räope. Es ze aal hawwen opgerap sjoüng hër aon 't klejn vinsterke wat op de wej oëtkaom en pakgde de nuüt aon. Es de femiëlie Schrijnemaekers (van Geelke oët Riékelt) kaom mëleke, sjoüng 'r weer ater dat ruütsje vuur dy te hure sakkere dat dy keender vaan Sjmets weer de nuüt hawwen opgerap.

't Hoës en de sjmis van Tefiel

Sjteenkkies hool 'r dëk ién Herf. Zjenever haw 'r altiëd ién 't hoës. Oëtejdëlik wäor dat neet gemak vuur ién de sjoëkery te bliëve sjoën, zaag 'r. "'nne Bekker hëlt vaan beer, 'nne sjlachter vaan mosjele, de pesjtoer vaan wiën en 'nne sjmiëd vaan 'n dröp. Basta". D'n èine kier droonk z'n "dröp" ömdat 't 'm tiënge zaot, d'n aandere kier ömdat 't 'm mët zaot. 'r Droonk daan sjmäokelik aon z'n "dröp", en terwyl 'r mët z'n vol haand uüver z'nne kniëvel vrëf zaag 'r: "Es 'nne mëns toch gëinen honger en sjlaop haw en eleng mer doës, wat zoüw 't lëve daan toch sjoen ziën". Ofsjoens, es 'nne bëdeler aon de dëur kaom daan reep 'r op Lena: "Gëf dë maan 'n boëtram en neet 'nne sént, waant dë verzup 'r toch mer".

Ens ién de maand goûng 'r sjmuerges vreug mêt de fits nao Wèzent ze pensioen van d'n deenstiéd hoële. Dat haw 'r zich-verdeend ómdat 'r aon d'n IJzer bié dy vuurgevechte ién dè wäoterpool bronsjiet haw opgeloüpe. Vaan dy frange gol 'r zich vuur 'nne maand iézer bié Klaassens ién Wèzent. Sjëigelenterre kaom hër daan hëivers en haw gëin hëlligerhûiske uüvergesjläoge. Doer de wëk haw 'r altiéd z'n kloompe aon, de klak op, 't sjoetsvél vuur en de kniével haw 'r aon twie kaante opgedriejd. Soondes wäor 'r gën sjik. Om viéf oor goûng 'r nao de doévemês. Ién z'n sjoon kôs 'r zich sjiégele. De klak wäor daan 'nnen hood en z'nne kniével haw 'r mêt de kroltang (oët 't vuur) opgerold. Ién de zoëmer zaot 'r soon-dessjnones dèk tiëngenuüver z'n hoës bié Sjpawwe vuur de hek en de sjtruúk ién de loér op 'nne sjtool. Pierreke Rëks zaag 'nne kier tiëngen 'm: "Bis te weer nao de vrollúij aon 't lore?". Tefiel trok e gezich of 'r boékpyng krëg en magkde zich'n segrêt aon. ('r Rogkde wie 'nne Waolse ketter). "Aal wat sjoen ês môste vaan op 'nnen aofsjtaand wie 'n sjêldery belore". Tefiel belêfde z'nne tiéd op awwere lêftiéd gelaote wie 'nnen awwe boüm en leet zich op 5 julie 1947, es gezon bûim bëste vaan lëve, wie 'nnen awwe boüm ién 't naojaor, ién Gods han aofsjterve. Ién jannewarie 1949 goûng Lena 'm nao.

Gus.

Tefiel op zondigenoon.

Lagere School Gronsveld

1946/47. V.l.n.r. 1 Tiny Schreurs (v.d. Boorn), 2 Bertien v. Caldenborgh (Alberts), 3 Lies Lemmens, 4 Marijke Keyers (Janssen), 5 Zjêf Frambach, 6 Joop Claessens, 7 Zjêf Doyen, 8 Zjêf Wolfs (Klêur), 9 Gerard Doyen, 10 hoofdonderwijzer A. v.d. Donk, 11 Zjeng Schrijnemaekers, 12 Piet v.d. Boorn, 13 Lex Claessens. voor: 1 Lieske Doyen, 2 Lies In de Braek (Vrancken), 3 Mia Goessens (Brouwers), 4 Bèr In de Braek, 5 Leon v. Geleen, 6 Jean Wolfs (Lerang), 7 Zjaak Heijnen.

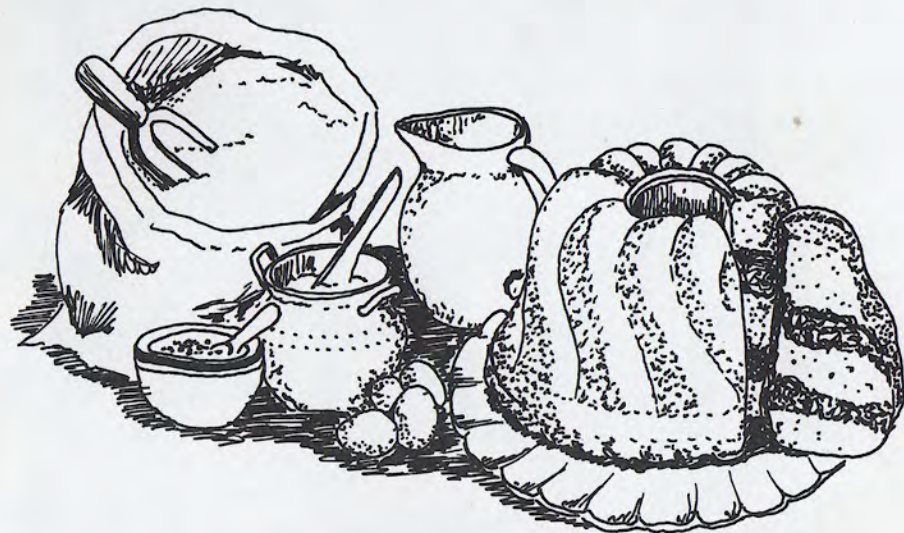
Van aal en nog gêt

Gateau Allemand van Tant Tien

Vroeger kon men in de meeste huishoudens geen kookboek vinden. Koken leerden de dochters, net als alle andere karweitjes, spelenderwijs van hun moeder. Zo leerden ze "blood-trup, kekoûw, hoondersop, kawsjoëtel, sjélek, kniën" en andere gerechten klaarmaken. Daardoor treffen we vaak een groot aantal iets op elkaar lijkende recepten aan.

Recepten van niet-alledaagse gerechten werden vaak in een notitieboek opgeschreven. Hierin vinden we recepten van wafels, pudding, jam, vlaai, koekjes, taart, paté enz. Vaak kregen deze recepten de naam mee van degene waarvan ze afkomstig waren, zoals "de kiësekook van Bèr Sjmets" en "de kniën van Marie van Wòm".

Bij mijn moeder vond ik ook zo'n oud schrift dat vroeger van "Tant Tien", Augustina Willigers, is geweest. Hierin staan o.a. "waffeltjes van Bouchoms" en "taart van Antoinette".

Om de traditie voort te zetten krijgen jullie nu het recept van "de Gateau Allemand van tant Tien":

"1/2 k meel, 1/2 k suiker, 4 eieren, 1/4 k boter (zonder zout) en weinig cacao.

De suiker en het eigeel tot een crème kloppen. De boter in een weinig melk oplossen en bij de crème doen. Dan het meel met een weinig bicarbonade (zuiveringszout) toevoegen. Het wit in sneeuw kloppen en er voorzichtig doormengen. 1/4 gedeelte van het deeg vermengen met cacao en een beetje melk. De vorm invetten en bestrooien met paneermeel. Om en om het deeg erin doen, ongeveer 1 uur in de oven op een stand van 170 graden".

Wie heeft er nog meer schriften met recepten? Ik zou ze graag eens willen inzien.

Ina v.d. Weerdt-Roosen

Archeologie

Zeer oude kwartswerktuigen

Dat in onze omgeving zo'n 5000 jaar geleden vuursteenmijnen zijn geëxploiteerd en dat in die tijd de mens werktuigen van vuursteen maakte, zal iedereen nu wel bekend zijn. Dat onze omgeving ook werktuigen opgeleverd heeft en nog steeds oplevert die veel ouder zijn, is hoogstwaarschijnlijk minder bekend. Zeven jaar geleden beschreef A. Wouters in een lijvig artikel in Archeologische Berichten al een bepaalde groep werktuigen uit onze omgeving die meer dan 100.000 jaar oud zijn. De werktuigen die in dit artikel besproken worden zijn naar het zich laat aanzien nog veel ouder. Alvorens tot de bespreking ervan over te gaan, zal ik eerst enige noodzakelijke achtergrondinformatie geven.

De bodem van Zuid-Limburg heeft er in de loop der geschiedenis niet altijd hetzelfde uitgezien. Ook het klimaat en het hieraan gekoppelde dieren- en plantenleven zijn aan verandering onderhevig geweest.

Zo zijn de Schone Grubbe en de Schecheldergrubbe er niet altijd geweest, terwijl de Maas ook niet altijd westelijk van Rijckholt en Gronsveld heeft gestroomd. In lang vervlogen tijden lag de bedding van deze rivier veel verder naar het oosten. Onder de invloed van de opheffing van het Rijnlands gebergte en de Ardennen, heeft ze haar bedding echter steeds verder naar het westen verlegd. Het grind in de kiezelgroeven van het Savelsbos is nog afkomstig van deze oer-Maas.

Ons regenrijke klimaat met gematigde temperaturen is er ook niet altijd geweest. Onze omgeving is regelmatig geteisterd door zeer koude perioden die vele duizenden jaren duurden. Deze koude perioden, de ijstijden genoemd, hadden Noord- en Midden-Europa regelmatig in hun greep.

Niet alleen kwarts diende als materiaal voor de fabricage van werktuigen. Dit gepunte werktuig is van kwartsiet gemaakt. Ware grootte: 55 mm hoog; 60 mm breed.

Het uit het noorden oprukkende landijs heeft Zuid-Limburg echter nooit bereikt. Hier heerste toen een toendraklimaat zoals we dat nu nog kennen in onder andere het noorden van Scandinavië.

Onze lössgronden zijn een erfenis uit deze perioden van extreme koude. Deze löss is hier met name tijdens de laatste en voorlaatste ijstijd door de wind "afgezet" in perioden met weinig of geen begroeiing en een voortdurend bevroren grond. Die löss is aan de oostelijke kant van het Savelsbos aan de rand van het zogenaamd Plateau van Sint-Geertruid, bijna geheel weggeërodeerd. Hier dagzoomt het al eerder genoemde Maasgrind. Op deze plaats, ergens ten noorden van de Schone Grubbe, zijn de hieronder beschreven werktuigen gevonden.

De werktuigen waarover het in dit artikel gaat, zijn gemaakt van kwarts (bij de meesten wellicht beter bekend als witte kiezel) en hoogstwaarschijnlijk ouder dan 300.000 jaar. Het mensenras dat toen de aarde bevolkte zag er heel anders uit dan het huidige. Voor deze vroege datering zijn de volgende redenen aan te voeren:

1. De werktuigen zijn daar gevonden waar het Maasgrind dagzoomt. Dit Maasgrind behoort tot de zogenaamde "Formatie van Sterksel". De afzettingen van de Formatie van Sterksel beginnen in een geologische periode die we het Menapien noemen en de laatste afzettingen ervan zijn terug te vinden in het zogenaamde Cromerien dan ongeveer 300.000 jaar geleden eindigde.

Kleine kwartswerktuigen komen op deze vindplaats veel voor. Het linker artefact is 35 mm hoog, het rechter 40 mm.

Een van de grootste werktuigen van deze vindplaats is deze zogenaamde "chopping tool" (hakwerktuig) van kwartsiet. De hoogte is 135 mm.

2. Dat de verzameling werktuigen vrijwel geen vuursteen bevat, wijst ook al in de richting van deze Formatie van Sterksel die aan de ene kant vuursteenarm en aan de andere kant rijk aan kwarts en kwartsiet is.

3. In het op het Cromerien volgende Elsterien was het hoogstwaarschijnlijk veel te koud voor menselijke bewoning in deze streken. In het hierop volgende Holsteinien gebruikte de prehistorische mens reeds verder ontwikkelde vuistbijlen. Daar passen de primitieve kwartswerktuigen vrijwel zeker niet meer in. Goede vuursteen was toen reeds voorhanden.

4. Op het Holsteinien volgt het Saalien. Deze geologische periode (de eerder genoemde voorlaatste ijstijd) wordt onder andere gekenmerkt door de lössafzettingen die bij ons de Formatie van Sterksel bedekken. De grondstof voor de kwartswerktuigen was vanaf die tijd niet langer meer overvloedig voorhanden. De kwartswerktuigen stammen dus vrijwel zeker van voor de lössbedekking.

Gezien de zeer hoge ouderdom van de kwartswerktuigen en het moeilijk te bewerken materiaal, zal iedereen wel begrijpen dat deze kwartswerktuigen als we ze met vuursteenwerktuigen, er niet bepaald "modern" uitzien. Mooie pijlpunten en geslepen bijlen zal men er zeker niet onder aantreffen.

In feite zijn deze primitieve werktuigen honderdduizenden jaren oud door de prehistorische mens op vrijwel identieke wijze vervaardigd. De in de Terrassen van Rousillon (Frankrijk) gevonden werktuigen die tussen de 1.200.000 en 700.000 jaar oud zijn, verschillen vrijwel niet van deze tijd bij het Savelsbos gevonden gebruiksvoorwerpen. Dit geldt zeer zeker ook voor de 600.000 tot 700.000 jaar oude kwartswerktuigen van de Lantien-mens uit China. We hoeven het echter niet zo ver van huis te zoeken; de in Nederland gevonden werktuigen van de vindplaats Ede 12 (Lunteren) tonen een treffende gelijkenis met ons materiaal. Dit "Heidelbergien van Lunteren" is waarschijnlijk meer dan 400.000 jaar oud. Hoewel ik het in het bovenstaande heb over "primitieve werktuigen" wil dit geenszins zeggen dat ze niet effectief waren; met hun snijvlakken en punten konden ze er dieren mee doden, botten verbrijzelen, er delen van dieren mee in stukken snijden en hout mee bewerken. Kort gezegd: de mens uit die tijd kon dankzij deze werktuigen overleven en evolueren tot wat wij nu zijn.

Jan Weertz

Bij deze wil ik de heer A. Wouters sr. uit Den Bosch bedanken. Hij was zo vriendelijk om de hier beschreven werktuigen te beoordelen en me van nuttige informatie te voorzien. Verder gaf hij opbouwende kritiek op het concept van dit artikel.

Geraadpleegde literatuur:

-Les premiers habitants de l'Europe.
Laboratoire de préhistoire du Musée de l'Homme.
Paris, Mars 1982.
Imprimerie Louis-Jean.

-Il y a 450.000 ans..... l'homme de Tautavel.

H. de Lumley e.a.

Dossiers de l'archéologie, nr. 36, Juillet/Août 1979.

-Atlas of primitive man in China.

Institute of Vertebrate Paleontology and
Paleoanthropology, Chinese Academie of Sciences.
Science Press, Beijing, China 1980.

-De Heidelberg-Component van het CCC in de Stuwwallen en
het CCC in het algemeen.

C.J.H. Franssen en A.M. Wouters.

Archaeologische Berichten nr. 13, pp. 21 - 141.

-De "Middenpaleolitische" vindplaats Sint-Geertruid (L) -
hypothesen voor nader onderzoek - W. Roebroeks.

Archaeologische Berichten nr. 8, pp. 7 - 37.

-A. Wouters, Archaeologische Berichten 8, pp 38 - 107.

Nog drie werktuigen van deze vindplaats. Het meest rechtse exemplaar is een zogenaamde "billhook". Billhooks kunnen gebruikt zijn om stokken aan te punten.

Wagenmakerij

De sectie streekmuseum begint een klein beetje te lijken op 'n wagenmakerij uit vroeger tijden. Begin dit jaar zijn we begonnen met het opknappen van een kleine vierwielige oogstwagen. Veel onderdelen moesten helemaal vernieuwd worden en dat gebeurde vroeger in een eendrachtige samenwerking tussen wagenmaker, smid en schilder. Maar dit ambachtelijk werk, dat zeer arbeidsintensief is kan onze stichting niet betalen en daarom zijn we aangewezen op de hulp van onze eigen medewerkers. Deze zijn echter niet altijd opgeleid voor dit vak en daarom geschiedt het restaureren op twee verschillende manieren.

* onderdelen worden vernieuwd door onze mensen of, indien noodzakelijk, door gespecialiseerde vakmensen.

* onderdelen worden vervangen door reeds bestaande onderdelen die her en der bij elkaar gezocht worden.

Op een van onze speurtochten werden we geconfronteerd met een oogstwagen die in redelijk goede staat verkeerde en die aanmerkelijk groter was dan de onze. Als we een wagen met Koningmeisteken willen gebruiken dan moeten er zo'n 15 tot 20 personen op kunnen zitten en dat is bijna onmogelijk op onze kleine oogstwagen. De eigenaar van de grote wagen wilde die enkel verkopen en omdat we nog verschillende onderdelen nodig hadden besloot de stichting de grote oogstwagen te kopen. Bij nader inzien leek het ons beter beide wagens op te knappen. Zodoende zijn we momenteel bezig met werkzaamheden aan twee oogstwagens. Alleen de oude gereedschappen zijn niet helemaal compleet, anders leek het net op een wagenmakerij uit vroeger tijden.

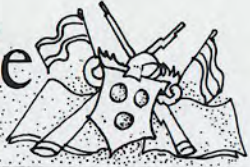
Bent u trouwens geïnteresseerd in het ambacht van wagenmaker, dan is het zeer zeker de moeite waard om eens een bezoek te brengen aan het boerenwagenmuseum in het stadje Buren, precies tussen Tiel, Culemborg en Geldermalsen.

Behalve diverse variaties van boerenwagens kunt u ook een werkplaats bekijken van de wagenmaker, de smid en de schilder. Het museum is geopend van 1 mei tot 1 oktober.

↑
Veescheerapparaat
die Gruides 79/1/80

NIEUWE AANWINST VOOR ONZE VERZAMELING.
Voordat het winterseizoen aanbrak werd het apparaat veelvuldig gebruikt. Wie kent het nog?
Reacties tel 2667.

Weerwolven en dwaallichten

Op een avond kwam Leentje "van Sjeef" met een jongeman via de Hotsboom van Keer naar Gronsveld. Op het voetpad "onder de Hel" kwamen ze langs een veld, waar een groot aantal bonestaken bijeengezet was. De jongen zei dat ze even beter kon doorlopen omdat hij zijn behoefte moest doen. Leentje volgde zijn raad op, maar toen ze een tiental meters verder was, sprong er plotseling een levensgrote hond tegen haar op. Deze beet haar in haar schort en in de witte sjaal die ze om had. Leentje verzette zich hevig en na enkele minuten was de hond net zo plotseling verdwenen als hij was gekomen. Het geschrokken meisje zette het op een lopen, maar werd vlak voor Gronsveld door de jongen ingehaald. Deze vroeg waarom ze was weggerend en nog hevig ontdaan vertelde ze wat haar was overkomen. De jongen reageerde verbaasd en zei niets gezien te hebben. Ze besloten samen naar het huis van Sjeef te gaan. Toen ze daar aan de tafel zaten bij te komen van alle consternatie, zag Leentje ineens dat haar vriend witte draadjes tussen zijn tanden had. Zij had toen gelijk door welk vlees ze in de kuip had.

Dit verhaal wordt nu nog door oude mensen in ons dorp voor "waar" verteld. Waarom het hier over een hond en niet over een wolf gaat komt straks nog ter sprake. Verhalen over weerwolven zijn bijna zo oud als de mensheid.

Al in het oude Griekenland werd gezegd dat er twee soorten weerwolven waren, nl. degene die vrijwillig voor het weerwolfschap gekozen hadden en zij die door het noodlot in die rol waren terecht gekomen. Deze laatsten

konden de menselijke gedaante weer terug krijgen, tenzij ze als weerwolf mensenvlees hadden gegeten. (Kannibalisme en weerwolverij gingen soms hand in hand). Herodotus, een grieks geschiedschrijver uit ca. 450 v C, verhaalt over de mannen van de Neuri-stam die zich elk jaar enkele dagen in weerwolven veranderden.

Virgilius, een romeins dichter uit de eerste eeuw v C, vertelt in een van zijn herdersgedichten over een weerwolf. Hij schreef de gedaante-verwisseling van man tot wolf toe aan de kracht van bepaalde kruiden.

Nu iets over het woord "weerwolf" en over het hoe je het kon worden. Het oud=germaanse woord "weer" betekent "man". Bij een weerwolf is dus sprake van een man die zich hetzij door zijn natuurlijke aanleg, hetzij door magie, in een wolf kon veranderen. Maar aan welke eisen moest iemand voldoen om hiervoor in aanmerking te komen? We maken nu even een sprong naar de Middeleeuwen. Toen golden de volgende eisen:

- de man moest vraatzuchtig zijn
  - zijn wenkbrauwen moesten aaneen gegroeid zijn
  - hij moest een sterk ontwikkeld stuitje hebben.
- De manier waarop de gedaanteverwisseling tot stand kon komen verschilde nogal. We noemen hier drie mogelijkheden:
- hij moest zich insmeren met een zalf gemaakt uit een extract van mensenvlees
  - hij moest beschikken over een wolfsvel
  - hij moest een bepaalde gordel of riem dragen. Die riem was drie vingers breed, had zeven of negen gaatjes en werd vastgemaakt met een gesp.
- Hoe vaster die riem zat, hoe langer men weerwolf bleef. Voorwaarde om van het weerwolven af te komen was het verbranden van de riem of het wolfsvel, maar daarover straks meer.

In Limburg was het geloof in weerwolverij algemeen. Er is geen dorp waar niet een of meerdere verhalen over weerwolven de ronde doen. Vraag het maar aan mensen van rond de tachtig jaar en gegarandeerd dat ze van hun ouders hebben gehoord dat.....

Hierbij moet worden opgemerkt dat in Zuid-Limburg vaak de hond de plaats inneemt van de wolf.

Te Blitterswijck (Noord-Limburg) was ook een weerwolf. Wanneer hij 's nachts uit weerwolven ging, hulde hij zich in een zwart harig wolfsvel, dat hem om klokslag middernacht werd toegeworpen en dat hij terstond moest aantrekken. Enkele jongens uit de buurt hadden achterdocht gekregen en wilden er meer van weten. Daarom zochten ze hem op een avond op en gingen om de haard zitten. De afschuwelijkste verhalen werden uitgewisseld en het werd later en later, maar niemand praatte over naar huis gaan. De gastheer zweette van benauwdheid en toen hij vlak voor twaalf uur de deur uit wilde, werd hij met vereende krachten tegengehouden. Opeens viel vanuit de schoorsteen een groot wolfsvel in het vuur. Het vel verbrandde onmiddellijk, terwijl zich een vreselijke stank door het vertrek verspreidde. Toen er niet meer dan as van de pels over was, riep de man: "laat me nu maar los, ik ben verlost". Het huisje waar dit is voorgevallen, is nog niet zo heel lang geleden afgebroken!

Niet alleen verhalen deden de ronde, er zijn ook enkele processen gevoerd. Een voorbeeld hiervan uit onze omgeving willen wij u niet onthouden. We verplaatsen ons daartoe naar het begin van de 17e eeuw. Als we de processtukken moeten geloven, dan waren de verdachten een zekere Jean de Loup (waarschijnlijk een bijnaam) en Henri Gardinn. Jaen de Loup en een kameraad (die volgens de rechters de duivel in eigen persoon was) probeerden Henri over te halen om weerwolf te worden. Toen bleek dat hij daar niets op tegen had, trokken ze hem een "kattevel" over zijn hoofd, waardoor hij in een weerwolf veranderde. Enkele dagen daarna stalen ze in het Walenland een klein kind, dat zij verslonden, zoals dat bij weerwolven gebruikelijk was. Achteraf vertelde Henri dat hun die "maaltijd" niet goed was bekomen, want ze voelden zich een paar dagen goed ziek. Henri werd gearresteerd en op de pijnbank "sloeg hij door". Hij verklaarde plechtig dat Jean de Loup bij de lugubere maaltijd zijn disgenoot was geweest. Henri werd verbrand. Jean wist te vluchten naar Heusden, doch twee jaar later werd hij gepakt te Maastricht. Ook hij werd, zoals in die

tijd bij misdadigers gebruikelijk was, op de pijnbank gelegd. In eerste instantie wist hij de torturen (martelingen) goed te doorstaan, maar een maand later, op 27 oktober 1607, kon hij de pijnningen niet meer verdragen en bekende. Hij vertelde 50 jaar te zijn en inderdaad een kind te hebben verorberd. Verder zei hij blij te zijn dat hij in handen was van de justitie, want zijn kameraad (de duivel) gaf hem iedere keer een por en dan moest hij weerwolven of hij wilde of niet. Volgens zijn beschrijving was de duivel vanaf het middel een dier, afgrijselijk om te zien, heel koud en stinkend. Als de duivel mensenvlees had gegeten dan was hij maar enkele uren "krank", hij kon er dus een stuk beter tegen dan Jean zelf. Hij noemt de duivel ook wel eens "haar" en verklaart gemeenschap met haar te hebben gehad. Hoe dan ook, Jean had dus bekend en werd ter dood veroordeeld. Nog dezelfde dag werd hij aan een staak gewurgd en verbrand.

Buiten de Wijckerpoort op de Scharnerweg werd een grote staak geplaatst met daarop een rad waaraan een houten weerwolf was bevestigd. Dit als afschrikking voor Maastrichtenaren die wilden gaan weerwolven.

Enkele jaren geleden heeft Dr. Roeck een wetenschappelijk onderzoek ingesteld. Niet naar het bestaan van weerwolven, maar naar de verhalen over weerwolverij en hun onderlinge samenhang. Hiervoor inventariseerde hij ongeveer 1200 verhalen, voor het merendeel Belgische. Zijn conclusie was dat heel veel verhalen op elkaar leken en dat ze globaal genomen in vier groepen waren te verdelen.

De eerste groep noemde hij de "ovensagen". Een voorbeeld hiervan is het Blitterswijckse verhaal. De ingrediënten zijn bijna overal dezelfde. Het gaat over een jongeman, meestal een boerenknecht, die op een of andere manier aan een wolfsvel of riem is kunnen komen, waardoor hij in staat is zich periodiek in een dier te veranderen. Toevallig vindt dan een andere knecht het vel of de riem. Het voorwerp wordt tegen de wil van de betrokkene verbrand. Als de eigenaar huilend en schreeuwend het vuur

in wil, moeten de omstanders hem met geweld tegenhouden. Als het kledingstuk totaal is verband, kalmeert de ongelukkige en is hij verlost van zijn drang tot weerwolven.

De tweede groep verhalen heeft het zg. "vezelthema" als onderwerp. Hiervan is het verhaal van Leentje van Sjeef een voorbeeld. Een man keert met een vrouw, meestal zijn verloofde, van een feest of van een kermis terug naar huis. Onderweg voelt hij dat "het ogenblik om te gaan weerwolven gekomen is". Hij zondert zich af, nadat hij het meisje de raad heeft gegeven een zakdoek of haar schort te gooien wanneer zich iets onverwachts mocht voordoen. Als hij uit het zicht is, verschijnt kort daarna een wolf of een hond op het toneel en bespringt de vrouw. Deze volgt de raad van haar vrijer op en zwaait met schort of zakdoek. Korte tijd na het geharrewar komt de man weer te voorschijn en verneemt het relaas. Wanneer ze zoenend afscheid nemen, bemerkt het meisje de vezels van haar zakdoek tussen zijn tanden. (Vaak wordt de verloving daarna verbroken).

De derde groep zijn de "wondsagen". Gewoonlijk komt het in deze verhalen hierop neer dat een wandelaar een weerwolf ontmoet die niet voor hem opzij wil. Er volgt een gevecht, waarbij de wandelaar de weerwolf steevast aan diens voorhoofd verwondt. Het voorhoofd is nl. de meest kwetsbare plaats van een weerwolf. De oorzaak hiervan is dat bij het doopsel het doopwater over het voorhoofd is gevloeid. Na het gevecht verliest de weerwolf zijn huid en wordt herkend als een goede bekende, meestal een buurman of familielid. Het hele dorp kan er trouwens de volgende dag getuige van zijn dat betrokkene een litteken op zijn voorhoofd heeft. Hij heeft dan geen leven meer en er zit voor hem niets anders op dan te verhuizen.

De vierde en laatste groep verhalen noemt Dr. Roeck de "opwippersagen". De weerwolf springt op de rug van een wandelaar of reiziger en laat zich tot aan een kerk, kapel of brug dragen. Dit zijn vaak korte verhalen.

Dit laatste kenmerk van de weerwolf (het opwippen) wordt weleens ten onrechte toebedeeld aan de vuurman, o.a. in verhalen uit Gronsveld en Amby. Een voorbeeld hiervan is het verhaal dat Zjang Caelen (de Vrieje) ons vertelde. Een familielid van hem ging elke zondagavond "boven in Gronsveld" kaarten. Meestal duurde het spel tot rond twaalf, want men wilde voor twaalf uur thuis zijn. Maar op een avond begon het flink te onweren en de donder en bliksem hielden aan tot even na middernacht. Ondanks alles maakte Zjangs familielid toch aanstalten om naar huis te gaan. Dat werd van alle kanten afgeraden en men adviseerde hem zeker te wachten tot na een uur. Want "tösje twelf en eng, es van aal op geng" (tussen twaalf en een is het niet pluis). Hij was echter niet om te praten en onder het motto "es r kömp mak r mich mer 'nne krôf" pakte hij zijn jas en vertrok. Toen hij aan de heg van Dannelust kwam, liep hij ineens door de blubber en aan de andere kant van de weg liep een varken, zo groot als een rund, gelijk met hem op.

Aan de Manskessjtèg (Dr. Poelsstraat) was de blubber en ook het varken weg, maar opeens sprong iets op zijn rug. Het was lood en loodzwaar. Hij moest het meetorsen tot hij er bijna onder bezweek. Toen hij aan het poortje, dat toegang tot zijn huis gaf, aankwam, was de last ineens van hem af, maar daarvoor in de plaats kreeg hij geweldige slagen op zijn rug. Zijn vrouw kwam op zijn schreeuwen af en vond hem liggend in de goot. Hij werd naar binnen getrokken en in een stoel gezet. Zijn laarzen die tot bovenaan onder de modder zaten, werden uitgetrokken en zo bleven man en vrouw de hele nacht op. Toen het licht werd, zagen zij dat er drie striemen op zijn rug waren gebrand. Pastoor Meuffels werd er bij gehaald en deze verklaarde plechtig dat dit het werk van de weerwolf was geweest.

Nu een heel ander onderwerp dat in vele verhalen aan de orde komt:
de dwaallichten.

Een tachtigjarige inwoner uit ons dorp vertelde ons het volgende verhaal. "Mijn tante, die tevens onze buurvrouw was, voelde dat zij zou gaan bevallen. Het was midden in

de nacht en mijn vader werd er op uit gestuurd om de vroedvrouw te halen. Toendertijd was het de gewoonte dat bij duisternis de vroedvrouw thuis afgehaald en ook weer teruggebracht werd. In Rijckholt woonde geen vroedvrouw, dus moest mijn vader te voet naar Eijsden (een uur lopen). Toen hij met de vroedvrouw bij de Mesweg, bijna aan de spoorlijn was, zag hij plotseling in een struik

langs de weg een lichtje schijnen. Hij maakte de vrouw daarop attent en deze zei: "Laten we maar vlug doorlopen want het kindje is wel dood, maar misschien kan ik de moeder nog redden". Toen ze in Rijckholt arriveerden stond mijn moeder vader al op te wachten om hem te vertellen dat het kindje dood geboren was".

Het fenomeen "dwaallicht" wordt in de literatuur verschillend verklaard. In het hierboven vertelde verhaal wordt het lichtje in de struik uitgelegd als de ziel van de baby die ongedoopt was gestorven. Ook in andere streken ging men er vanuit dat dwaallichten de zieltjes waren van ongedoopte kinderen, die naar de nachtelijke reizigers toehuppelden en hen naar een water of poel trachtten te leiden, om dan alsnog gedoopt te kunnen worden.

In Friesland noemt men de lichtjes "de wylde laateerne" en hiermee werden de doden aangeduid die geen rust in hun graf konden vinden omdat zij een belofte, gedaan tijdens hun leven, niet waren nagekomen. Ook in ons dorp hebben we daar voorbeelden van. Oudere mensen vertellen dat er, ruim 100 jaar geleden, boven het Rijckholterbos regelmatig een vuurbol verscheen. Toen die vuurbol op een nacht weer gesignaleerd werd, trokken enkele inwoners de stoute schoenen aan en gingen naar de bosrand. Opeens hoorden ze een stem die riep: "Waar moet ik hem leggen, waar moet ik hem leggen?". Een der aanwezigen schreeuwde terug: "Leg hem waar je hem hebt gekregen!" Plotseling was de vuurbol verdwenen en is nooit meer teruggekomen. Men vertelde dat het de ziel was van een boer, die tijdens zijn leven, door het verleggen van een "rèinsjtèin" (grenssteen) zich een stukje grond had toegeëigend. In de tijd dat er nog geen kadaster bestond was dat een groot misdrijf.

Ook vertelt men dat in Rijckholt op het kerkhof, waar voorheen alleen kloosterlingen begraven werden, een zekere Bruno heeft rondgedwaald. Ook hij kon in zijn graf geen rust vinden, omdat hij een belofte niet was nagekomen. Maar omdat niemand precies wist wat die belofte inhield, kon men niet helpen.

Aanvankelijk waren de dwaallichten boosaardig. Ze probeerden voorbijgangers te misleiden, hen van het rechte pad te brengen, zodat zij in het bos of in het moeras verdwaalden.

Men kon dit echter voorkomen door niet midden in een karrespoor te lopen, of ervoor te zorgen dat geen enkel kledingstuk (een kous bijvoorbeeld) verkeerd gedragen werd.

Tenslotte meende men in verschillende streken dat op een plaats waar veel dwaallichten voorkwamen, een schat begraven lag.

Ook in deze tegenwoordige tijd kunnen we weer "dwaallichtjes" zien, want door het afnemend gebruik van insecticiden komen lichtwormpjes gelukkig steeds meer terug.

Er is overigens een natuurkundige verklaring voor vuur(bollen) boven een moeras, want moerasdampen bevatten o.a. methaan en als dit in de lucht terecht komt, ontvlamt het vaak.

Verhalen zoals u hierboven gelezen heeft, komen ons onwaarschijnlijk, zo niet belachelijk voor. Bezaten de mensen vroeger meer fantasie dan nu? Om een antwoord om deze vraag te geven moeten we ons even in die tijden proberen te verplaatsen. Donkere winteravonden, toen de enige verlichting van het open vuur, een kaars of een olielampje kwam. Geen televisie, geen radio. Men vulde de avonden met vertellen. Veel verschijnselen -waarvoor men vaak bang was- werden als een "teken" gezien; verschijnselen waar wij in onze tijd meestal een verklaring voor menen te hebben.

Daarnaast was het bijgeloof alom aanwezig. Denkt u maar aan het ongeluk dat een zwarte kat kan brengen, aan het onder een ladder doorlopen enz. Dit alles tesamen leverde genoeg stof op voor vele verhalen over weerwolven, dwaallichten en allerlei andere voorwerpen, zoals over heksen, spoken, de hakeman en over de heg in Rijckholt die niet meer wilde dichtgroeien.

In een volgend artikel komen we daar nader op terug.

Gebruikte bronnen:

-Publications de la Societé historique et archéologique dans le Limbourg no. 16.

- Verhalen van onze dorpsgenoten: Zjang Caelen, Ber Bouchoms, Maj Spronck-Indebraek, Net Naus-Schiepers, Zjeng Goessens, Marie Jaspars-Waber, Liza Jaspars.

Fieke Lakmaker
Theo Pleunis
Jo Purnot

Inhoudsopgave 'Grueles' jaargang 7, 1987

Rubriek en artikel	afl.	blz.
Archeologie:		
Een eeuw Grand Atelier	1	43
Wandelkaart bij krijttentoonstelling	2	60
De verzameling van de Franse paters Dominikanen	3	136
Zeer oude kwarts-werktuigen	4	164
Dialect:		
't Kesjtjel	1	11
Tematte plaante-Mèijkëvers vange	2	62
Bello va Mem	3	115
Doed	3	120
Hekse en sjpoke	4	147
-Puzzel ien 't Groeselders	1	17
-Puzzel ien 't Groeselders	2	68
-Puzzel ien 't Groesels	3	121
Dorp en Milieu:		
Toekomstige bestemming voor Kasteel Gronsveld	1	8
Wegkruisen	2	69
Een oud spel herleeft	2	76
Foto:		
Kên d'r hön nog?		
- Juffrouw Anna en Fönske Gadiot	1	18
- Freens Hollanders	2	80
- Zjoke Reintjens	3	122
- Tefiel Sjmets	4	153
School- en klassefoto's		
- Lagere School Gronsveld 1911	1	28
- Lagere School Gronsveld 1952	2	90
- Lagere School Gronsveld 1935-36	3	132
- Lagere School Gronsveld 1946-47	4	161
Rubriek oude foto's		
Locaal Club Ons Genoegen	3	131

Historie:

Een geruchtmakende gebeurtenis in 1958	1	31
De noodkist van Gronsveld	2	52
Een Rijckholtse priesterstudent	3	104
De noodkist van Gronsveld (aanvulling)	3	113
Weerwolven en dwaallichten	4	172

Natuur:

Het kasteelpark is volwassen	1	4
Sint-Jan in de natuur	2	96
De greune kwakfrosj	2	98
Huulenter	3	135
De kerstboom	4	144

Streekmuseum:

'n Hiel drygend verzeuk	1	40
De oûsker	2	92
Wagenmakerij	4	170

Van aal en nog get:

Zelfsjpysvlaoj	2	94
Lek vinger, lek doûm	3	139
Gateau Allemand van Tant Tien	4	162

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.